

ญี่ปุ่นปะทะจีน: การแย่งชิงอำนาจและอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียตะวันออก*

ไชยวัฒน์ คำชู

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการอภิปรายความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและจีน ในบริบทของข้อพิพาทดินแดนทั้งในน่านน้ำและน่านฟ้า ที่กำลังดำเนินอยู่และความตึงเครียดที่เพิ่มขึ้นตามมา ระหว่างสองมหาอำนาจที่แข่งขันกันในภูมิภาคนี้ นับตั้งแต่จีนประกาศเขตแสดงตนเพื่อป้องกันภัยทางอากาศในทะเลจีนตะวันออก ทับพื้นที่หมู่เกาะที่เป็นข้อพิพาทซึ่งญี่ปุ่นครอบครองอยู่ ที่ญี่ปุ่นเรียกว่า เซนกากุ หรือ จีนเรียกว่า เดียวหวี เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2556 หลังจากนั้นไม่ถึงเดือน รัฐบาลญี่ปุ่นก็ประกาศใช้แผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติครั้งแรก ซึ่งทำให้ความตึงเครียดเรื่องหมู่เกาะทวีความรุนแรงขึ้น แผนยุทธศาสตร์นี้ถือเป็นการแสดงท่าทีแข็งกร้าวมากขึ้นของญี่ปุ่นต่อการป้องกันตนเอง และตอบทบทวนด้านความมั่นคงในภูมิภาคนี้ที่แตกต่างจากที่ผ่านมา และจะมีผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพและสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทความนี้แบ่งออกเป็น 7 ตอน ตอนแรกกล่าวถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยืนยันกรรมสิทธิ์ในการถือครองหมู่เกาะเซนกากุของญี่ปุ่น ตอนที่ 2 วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาข้อพิพาทดินแดนระหว่างญี่ปุ่นกับจีน เนื่องจากการผงาดขึ้นมาของจีนเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับสองของโลกพร้อมกับการขยายแสนยานุภาพทางการทหารมากขึ้น และการแสดงท่าทีเป็นชาตินิยมของนายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะ ของญี่ปุ่น ตอนที่ 3 อธิบายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับจีน ที่ต้องพึ่งพากันในด้านการค้าและการลงทุนอันเป็นปัจจัยสำคัญที่ยังไม่ให้การขัดแย้งบานปลายเป็นสงคราม ตอนที่ 4 อธิบายความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาท่ามกลางอำนาจและอิทธิพลของจีนที่เพิ่มขึ้นในภูมิภาค ตอนที่ 5 เป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียน ญี่ปุ่น และจีน รวมทั้งนัยยะสำคัญต่อประเทศไทย ตอนที่ 6 กล่าวถึงมรดกทางประวัติศาสตร์ของบทบาททางทหารของญี่ปุ่นในยุคระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง และความพยายามแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตราที่ 9 ของญี่ปุ่นที่ถกเถียงกันอยู่ ตอนสุดท้ายเป็นบทสรุปพร้อมด้วยข้อเสนอให้ไทยปรับความสัมพันธ์กับต่างประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางอำนาจใหม่ในภูมิภาคนี้

คำสำคัญ: หมู่เกาะเซนกากุ มหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการทหาร ชาตินิยม ญี่ปุ่น จีน

* สรุปและเรียบเรียงจากการบรรยายของ ศาสตราจารย์ ดร.ไชยวัฒน์ คำชู ในการสัมมนาวิชาการญี่ปุ่นศึกษา เรื่อง “ญี่ปุ่นปะทะจีน จากน่านน้ำสู่น่านฟ้า : ผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศของไทย” วันพุธที่ 5 กุมภาพันธ์ 2557 เวลา 13.00-16.30 น. ณ ห้องประชุม ประกอบหุตะสิงห์ ชั้น 3 อาคารเนกประสงค์ 1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ (ผู้สรุปและเรียบเรียง: อ.ดร.เนตรนภา ขาววิริยะ และอ.ดร.นิภาพร รัชตพัฒน์กุล)

Japan vs. China: Jostling for Power and Influence in East Asia

Chaiwat Khamchoo*

Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

Abstract

This paper discusses relations between Japan and China in the context of the ongoing territorial disputes over a group of islands, called Senkaku by the Japanese and Diaoyu by the Chinese, and the concomitant rising tension between these two rival regional powers. Since China's December 2013 declaration of a new air defence identification zone (ADIZ) in the East China Sea, covering the disputed islands, and the Japanese government's subsequent announcement of its first ever national security strategy, which suggests a stronger defence posture and greater security role of Japan, tensions have heightened in the region. This will inevitably have a direct impact on peace and stability in East Asia in the future, especially in view of the fact that this is the first time in history that both countries have become economic and military powers simultaneously.

This article is divided into seven parts. The first part offers historical evidences from the Japanese perspective confirming a territorial sovereignty of Japan over the Senkaku islands. Part 2 analyses the territorial dispute issue between Japan and China in the wake of the rise of China as the world's second economic power, along with her military expansion, as well as the nationalistic attitude of Prime Minister Shinzo Abe of Japan. Part 3 describes the economic interdependence between Japan and China in both trade and investment, which is a key factor deterring the conflicts from sliding into war. Part 4 describes the role of the security relationship between Japan and the United States in the wake of China's growing power and assertiveness in the region. Part 5 deals with the relations between ASEAN, Japan and China, including major implications for Thailand. Part 6 deals with the issue of the legacy of Japan's past militarism and the debate on the amending of Article 9 of the Japanese constitution. The last part concludes with the suggestion that Thailand should adjust its foreign relations in accordance with the shifting configuration of power in the region.

Keywords: Senkaku islands, economic and military superpower, nationalism, Japan, China

* Corresponding author's email: Chaiwat.K@Cu.ac.th

1. กรรมสิทธิ์ในการถือครองหมู่เกาะเซนกากุของญี่ปุ่น

ในส่วนนี้จะนำเสนอมุมมองต่อประวัติศาสตร์ความเป็นมาของข้อพิพาทดินแดนหมู่เกาะที่ญี่ปุ่นเรียก “เซนกากุ (Senkaku)” หรือที่จีนเรียก “เตียวหวี (Diaoyu)” ในทะเลจีนตะวันออก (East China Sea) จากมุมมองของญี่ปุ่น และมุมมองส่วนตัว ก่อนอื่นต้องกล่าวว่าช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาถือเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ญี่ปุ่นและจีน เป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการทหารพร้อมๆ กันสองประเทศ (ไชยวัฒน์, 2548) เพราะฉะนั้นสันติภาพ ความสงบ หรือสงครามในภูมิภาคนี้จะเกิดขึ้นหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับบทบาทของสองประเทศนี้ โอกาสจะเกิดสงครามระหว่างสองประเทศนี้มีมากน้อยเพียงใด มีปัจจัยอะไรที่จะนำไปสู่การทำสงคราม และมีปัจจัยอะไรที่ทำให้ทั้งสองประเทศยังขัดใจจะกล่าวถึงในขั้น

ในบทความของ ศ.ดร.สุรัชย์ (2557) ได้อธิบายมุมมองของจีนอย่างดีแล้ว ดังนั้น เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สมดุลจะขออธิบายมุมมองของญี่ปุ่นเพื่อให้พิจารณาว่าเกาะนี้ควรเป็นกรรมสิทธิ์ของใคร หรือหากยังตัดสินไม่ได้ก็อาจจะต้องให้ศาลโลกตัดสินกัน ถ้าทั้งสองฝ่ายยินยอมในบทความนี้ขอเรียกว่าเกาะเซนกากุ อันที่จริงแล้วเกาะนี้เป็นหมู่เกาะเล็กๆ รวมกัน 5 เกาะ ญี่ปุ่นอ้างว่าได้เข้าไปสำรวจหมู่เกาะเหล่านี้ในปี พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) โดยที่ญี่ปุ่นทำสงครามกับจีนในปี พ.ศ. 2437-2438 (ค.ศ. 1894-1895) ตอนนั้นจีนอ่อนแอในทุกด้านและถูกต่างชาติรวมทั้งญี่ปุ่นเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ สาเหตุที่ญี่ปุ่นทำสงครามกับจีนก็เพื่อต้องการเข้าไปมีอิทธิพลในคาบสมุทรเกาหลี และตอนนั้นโลกก็ได้เห็นว่าจีนนั้นเป็นยักษ์ใหญ่ที่ลี้ภัยกับญี่ปุ่นได้ไม่นานก็พ่ายแพ้ ดังนั้นเมื่อจีนแพ้สงครามจึงเข้าใจกันว่าญี่ปุ่นได้ครอบครองเกาะเซนกากุ

ราชวงศ์ชิงได้ทำสนธิสัญญาสันติภาพชิโมะโนะเซกิ (Shimonoseki Jouyaku) กับจักรวรรดิ

ญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. 2438 (ค.ศ. 1895) เพื่อยุติสงคราม เนื้อหาในสนธิสัญญาดังกล่าวระบุว่าจีนต้องยกเกาะไต้หวัน (Formosa) หมู่เกาะพาราเซล (Paracel) คาบสมุทรเหลียวตง (Liaodong) และอีกหลายเกาะให้แก่จักรวรรดิญี่ปุ่น แต่ญี่ปุ่นไม่ได้รวมเกาะเซนกากุไว้ด้วย เพราะตอนที่ญี่ปุ่นไปสำรวจไม่มีใครอยู่ในเกาะนี้ เมื่อเดือนมกราคม ปีพ.ศ. 2438 (ค.ศ. 1895) รัฐบาลสมัยนั้นซึ่งก็คือรัฐบาลสมัยเมจิได้ผนวกหมู่เกาะเซนกากุเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดโอกินาวาจึงถือว่าเกาะนี้เป็นของญี่ปุ่นนับแต่นั้นมารัฐบาลเมจิก็ส่งคนเข้าไปดูแล แต่เพราะสภาพพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานจึงไม่มีใครไปอาศัย จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) รัฐบาลญี่ปุ่นขายหมู่เกาะเซนกากุให้เอกชนชาวญี่ปุ่นไปตั้งรกรากอยู่ กลุ่มชาวประมงจึงกลายเป็นเจ้าของแทน (Arai, Goto, and Wang, 2013)

อย่างที่เรารับกันดีว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นทำสงครามรุกรานและไปยึดประเทศเพื่อนบ้าน สร้างความเจ็บช้ำน้ำใจให้กับประเทศเพื่อนบ้านในขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็เคยตกอยู่ภายใต้การยึดครองของสหรัฐอเมริกาซึ่งได้ควบคุมเกาะโอกินาวาด้วยญี่ปุ่นถือว่าเกาะเซนกากุเป็นส่วนหนึ่งของเกาะโอกินาวามาตั้งแต่แรกดังนั้นแม้ญี่ปุ่นจะมีการทำสนธิสัญญาซานฟรานซิสโก (Treaty of San Francisco หรือ Nihon-koku tonon Heiwa Jouyaku) กับบรรดาประเทศมหาอำนาจเพื่อยุติสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศร่วมลงนามอีก 49 ประเทศในปีพ.ศ. 2494 (ค.ศ. 1951) ซึ่งเนื้อหาในสนธิสัญญาระบุว่าญี่ปุ่นจะต้องคืนดินแดนทั้งหลายที่ญี่ปุ่นได้มาจากการรุกรานช่วงก่อนสงคราม แต่เกาะเซนกากุนี้ไม่ได้รวมอยู่ในดินแดนที่ได้มาจากการรุกรานแต่อย่างใด

แต่ที่สำคัญเอกสารที่ผู้เขียนเห็นว่าไม่น่าหนักอย่างมาในแง่ของกฎหมายระหว่างประเทศคือแผนที่ที่พิมพ์โดยประเทศจีนซึ่งตอนนั้นเป็นสาธารณรัฐ

ประชาชนจีน ในปี พ.ศ. 2466 (ค.ศ. 1923) แผนที่ของจีนระบุว่าหมู่เกาะเซนกากูอยู่ในประเทศญี่ปุ่นเสร็จแล้วก็พิมพ์เองอีกครั้งในปี พ.ศ. 2528 (ค.ศ. 1985) ซึ่งจีนเองก็ยอมรับว่าหมู่เกาะเซนกากูนี้อยู่ในประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้สถานกงสุลจีนในเมืองนางาซากิ เขียนจดหมายขอขอบคุณรัฐบาลญี่ปุ่นที่ช่วยเหลือชาวประมงจีนที่เดินทางไปจากมณฑลฟูเจียง ประสบพายุภัยพิบัติในเขตหมู่เกาะเซนกากู จังหวัดโอกินาวา โดยบอกว่าเหตุการณ์เกิดในเขตของญี่ปุ่น ชาวประมงของจีนได้รับการช่วยเหลือหลักฐานอันนี้ก่อให้เกิดการโต้แย้งระหว่างญี่ปุ่นกับจีนทั้งในแง่ประวัติศาสตร์และในแง่กฎหมายระหว่างประเทศ

เมื่อสหรัฐอเมริกา কিনเกาะโอบิไกวาทให้เป็นของญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2514 (ค.ศ. 1971) จีนก็เริ่มเรียกร้องอย่างเปิดเผยและจริงจังว่าหมู่เกาะเซนกากูเป็นของจีน อันที่จริงแล้วเกิดหลังจากคณะกรรมการเศรษฐกิจสำหรับเอเชียและตะวันออกไกล (ECAFE) หรือ คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก (ESCAP) ที่มีสำนักงานตั้งอยู่บนถนนราชดำเนิน ได้ไปสำรวจบริเวณหมู่เกาะเหล่านี้และเชื่อว่าบริเวณใต้มหาสมุทรเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำมันและก๊าซ จีนกับไต้หวันก็เริ่มที่จะเรียกร้องอย่างจริงจังแต่เรื่องก็เงียบหายไป (ไชยวัฒน์, 2548)

อันที่จริงแล้วเมื่อญี่ปุ่นได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ในปี พ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) จีนไม่ได้ถือว่าข้อพิพาทดินแดนเกาะเซนกากูเป็นเรื่องคอขาดบาดตายในขณะนั้นแม้ทั้งสองฝ่ายจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตแล้วก็ตามแต่ยังไม่ได้ทำสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างกันจนกระทั่งสมัยเติ้งเสี่ยวผิง ในปี พ.ศ. 2521 (ค.ศ. 1978) เพราะมีบางมาตราในสนธิสัญญานี้ก็ยังตกลงกันไม่ได้กล่าวคือจีนต้องการให้ได้มาตรการต่อต้านลัทธิครอบความเป็นเจ้า (Anti-Hegemony) ในสนธิสัญญาด้วย ซึ่งตอนนั้นจีนกับสหภาพโซเวียตยังเป็นปฏิปักษ์ต่อกันและจีน

อ้างว่าสหภาพโซเวียตดำเนินลัทธิครอบความเป็นเจ้าที่ต้องการเข้ามาครอบงำในภูมิภาคนี้แทนที่สหรัฐฯ ในยุคหลังสงครามเวียดนามแต่ญี่ปุ่นไม่ต้องการได้มาตรการต่อต้านลัทธิครอบความเป็นเจ้า ซึ่งจีนหมายถึงสหภาพโซเวียต เพราะจะไปกระทบกับประเทศที่สามถึงแม้ญี่ปุ่นกับสหภาพโซเวียตก็ยังไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีอะไรกันมากนัก เนื่องจากทั้งสองประเทศก็ยังมีได้สนธิสัญญาสันติภาพระหว่างกัน แต่ในที่สุดจีนกับญี่ปุ่นก็ได้ลงนามสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างกันโดยมีเงื่อนไขว่าไม่ให้กระทบความสัมพันธ์ที่ทั้งสองประเทศนี้มีต่อประเทศที่สามและจีนภายใต้การนำของเติ้งเสี่ยวผิงก็ไม่ได้นำเอาข้อพิพาททางดินแดนกับญี่ปุ่นมาเป็นประเด็น (ไชยวัฒน์, 2549)

เติ้งเสี่ยวผิงมีความหลักแหลมที่ไม่ต้องการให้เรื่องที่ยังตกลงกันไม่ได้มาเป็นอุปสรรคจึงให้แขวนเรื่องความขัดแย้งหมู่เกาะนี้ไว้ก่อน ปล่อยให้คนรุ่นต่อไปใช้ภูมิปัญญา (wisdom) แก้ปัญหาเรื่องนี้ถือว่าจีนมีความยืดหยุ่นเพียงพอ เพราะหากยังติดอยู่กับเรื่องนี้ก็คงไม่ต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันไปแล้ว ในที่สุดความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศก็ดำเนินไปด้วยดี จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับหมู่เกาะดังกล่าวได้ปะทุขึ้นในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา

ในประเด็นเรื่องเกาะเซนกากูนี้ในความเห็นของผู้เขียน ในแง่หลักการคิดว่าจีนเพียงต้องการให้ญี่ปุ่นยอมรับว่าเกาะนี้ยังเป็นปัญหากันอยู่ ญี่ปุ่นยืนยันว่ากรรมสิทธิ์เหนือเกาะนี้ไม่เป็นปัญหาเพราะเกาะนี้เป็นของญี่ปุ่นแต่ในความเป็นจริงทั้งสองประเทศเคยตกลงกันว่าพื้นที่หมู่เกาะที่เป็นข้อพิพาทให้เก็บเอาไว้ก่อนและให้ทั้งสองประเทศมาร่วมกันพัฒนาหาประโยชน์ แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่ได้ดำเนินการ จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งต่างๆ ตามมา

ความจริงไม่ใช่แต่จีนฝ่ายเดียว แม้แต่คนญี่ปุ่นที่มีความคิดแบบไม่ชาตินิยมจนหลับลัทธิก็ยังเห็นด้วยในประเด็นนี้ อย่างเช่นอดีตนักการทูต

ญี่ปุ่นท่านหนึ่งบอกว่า ถึงแม้ญี่ปุ่นจะแสดงท่าทีว่าตัวเองเป็นเจ้าของก็ตามที แต่ต้องยอมรับความเป็นจริงว่าจีนก็สามารถอ้างได้ เรื่องหมู่เกาะนี้ยังโต้แย้งกันอยู่ ญี่ปุ่นควรยอมรับและสามารถเจรจาเรื่องอื่นต่อไปได้ ไม่ควรไปทำอะไรที่ทำลายสถานภาพเดิม เช่น ไม่ไปสร้างปราการ ส่งคนไปอยู่ ไปพัฒนาที่ดิน ไปทำอะไรต่างๆ แล้วมาเจรจาเอาประโยชน์จากกันในสมบัติที่คิดว่าจะมีอยู่ในบริเวณหมู่เกาะแห่งนี้ดีกว่า เสร็จแล้วก็ทำเหมือนอย่างที่ได้เสียผิงพูด ความร่วมมือกันไม่ได้หมายความว่าจะไปกระทบท่าทีว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของใครแต่ปล่อยให้มันเป็นอนาคตค่อยไปตัดสินว่าใครจะเป็นเจ้าของเกาะนี้ (ไชยวัฒน์, 2549) ซึ่งประเทศไทยก็เคยทำกับประเทศมาเลเซีย น่าจะเป็นแบบอย่างให้จีนกับญี่ปุ่นนำไปใช้ได้ แต่เรื่องชาตินิยมทำให้ยอมกันไม่ได้

2. จีนผงาดเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ

ปี พ.ศ. 2553 ถือเป็นจุดหักเหสำคัญทางประวัติศาสตร์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนเพราะเป็นปีที่จีนได้แซงหน้าญี่ปุ่นขึ้นเป็นมหาอำนาจเศรษฐกิจอันดับสองของโลก หลังจากที่ญี่ปุ่นครองอำนาจมาเป็นเวลานาน งบประมาณการทหารของจีนเริ่มเพิ่มขึ้นมากกว่าของญี่ปุ่นด้วยเช่นกันดังนั้นนอกจากจีนได้แซงหน้าญี่ปุ่นในฐานะเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจแล้วซึ่งก็ถือว่าเป็นเรื่องปกติที่จีนมีความเข้มแข็ง มีความมั่นใจในตัวเองอย่างพวกมหาอำนาจทั้งหลาย ที่ต้องการแสดงแสนยานุภาพทางทหาร หรือแสดงความสามารถที่จะปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตัวเอง (Arai, Goto, and Wang, 2013) จะเห็นได้ว่ากองทัพเรือของจีนเริ่มขยายกิจกรรมในทะเลจีนตะวันออก (East China Sea) ในเดือนเมษายน ปีพ.ศ. 2556 กองทัพเรือจีนส่งกองเรือประมาลึกลับกว่าลำแล่นเข้ามาในช่องแคบมิกายโกะ ซึ่งอยู่ใกล้ๆ กับบริเวณหมู่เกาะที่เป็นข้อพิพาทกับญี่ปุ่นแล้วมีการซ้อมรบเรือดำน้ำเป็นเวลา

15 วันก็ถือเป็นครั้งแรกๆ ที่จีนเริ่มมีความมั่นใจในขีดความสามารถทางการทหารของตัวเอง

ประเด็นที่เป็นจุดเริ่มของความตึงเครียดคือเดือนกันยายน พ.ศ. 2556 เรือประมงจีนปะทะเรือยามฝั่งของญี่ปุ่นโดยต่างอ้างว่าพื้นที่นั้นอยู่ในเขตแดนของตน จีนไม่พอใจที่ญี่ปุ่นจับตัวกัปตันเรือไปขังไว้ สิบกว่าวันแม้สุดท้ายญี่ปุ่นจะปล่อยตัวก็ตาม ตอนนี้เองญี่ปุ่นเริ่มตระหนักแล้วว่าจีนแข็งแกร่งมากขึ้นถ้าญี่ปุ่นยังอ่อนข้อต่อไปสถานการณ์จะแย่ และอาจก้าวไปถึงขั้นที่จีนเรียกร้องดินแดนคืน

ความเป็นนักชาตินิยมของทั้งสองประเทศไม่น้อยหน้ากันในปี พ.ศ. 2555 ผู้ว่าราชการกรุงโตเกียว นายชินทาโร อิชิฮาระ ซึ่งมีแนวคิดชาตินิยมต้องการแสดงให้จีนเห็นว่าเกาะนี้เป็นของญี่ปุ่น ได้คิดที่จะนำเงินของรัฐบาลท้องถิ่นและเงินบริจาคจากชาวญี่ปุ่นซื้อหมู่เกาะเซนกาจากตระกูลอิชิฮาระซึ่งเป็นเจ้าของ นายโยชิฮิโกะ โนดะ นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นสมัยนั้นกล่าวว่าหากปล่อยให้ นายชินทาโร อิชิฮาระซื้อเกาะอาจสร้างความตึงเครียดให้กับจีนจึงขอซื้อหมู่เกาะดังกล่าวอย่างเป็นทางการด้วยเงินของรัฐบาลจีนประท้วงการกระทำดังกล่าวโดยให้เหตุผลว่ายังไม่มี การตัดสินว่ากรรมสิทธิ์ของเกาะนั้นเป็นของใครทำที่เช่นนี้ของผู้นำของทั้งสองประเทศ ส่วนหนึ่งเพราะแรงกดดันภายในประเทศที่ต่างฝ่ายต่างได้รับ ความเป็นชาตินิยมจึงเป็นต้นตอของความตึงเครียดระหว่างสองประเทศ

เสถียรภาพของผู้นำทั้งจีนและญี่ปุ่นต่างก็ขึ้นอยู่กับเรื่องการเสียดินแดนแห่งนี้โดยเฉพาะรัฐบาลของนายชินโซ อาเบะซึ่งเป็นผู้นำชาตินิยมสายเหยี่ยวเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2557 นายกฯ อาเบะได้สร้างความกังวลให้กับชาวโลกด้วยการกล่าวโจมตีจีนทางอ้อมในที่ประชุมเวิลด์ อีโคโนมิก ฟอรัม (World Economic Forum) ที่กรุงดาวอส ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ บอกว่าผลพวงของการพัฒนา

เศรษฐกิจจะสูญเปล่า หากใช้เงินไปเสริมสร้างกองทัพ และเป็นเรื่องความผิดพลาดในการแปลของล่าม คือ มีคำถามว่าความขัดแย้งระหว่างจีนกับญี่ปุ่นจะเป็นอย่างไรนายอาเบะตอบว่าเปรียบเทียบได้อย่างประเทศอังกฤษกับเยอรมนีในยุคก่อนสงคราม ทั้งสองประเทศมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจสูงมาก อังกฤษก็เป็นคู่ค้ารายใหญ่ที่สุดของเยอรมนี แต่ถึงกระนั้นทั้งสองประเทศก็ทำสงครามกัน ล่ามแปลต่อว่านี่ก็เหมือนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในปัจจุบัน ซึ่งให้ความหมายเป็นนัยว่าจะต้องทำสงครามกันเหมือนอย่างอังกฤษกับเยอรมนี แต่จริงๆ แล้วนายอาเบะพูดต่อว่าเราไม่อยากจะเห็นว่าญี่ปุ่นและจีนเดินตามเส้นทางนั้น เพราะหากสงครามเกิดขึ้นแล้วจะสร้างความเสียหายต่อทั้งสองประเทศต่อโลก และต่อภูมิภาคด้วย แต่สื่อมวลชนไม่ค่อยสนใจประเด็นนี้ แต่ไปเน้นเรื่องการเกิดสงครามของสองประเทศทำให้กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นต้องไปตรวจสอบว่าล่ามแปลผิดพลาดจนทำให้เกิดปัญหาได้อย่างไร

จีนอาจต้องการให้ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลกเป็นผู้ตัดสินกรณีนี้แต่ญี่ปุ่นคงปฏิเสธเพราะครอบครองหมู่เกาะเซนกากุอยู่ เหมือนกับกรณีเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นเรื่องข้อพิพาทหมู่เกาะด็อกโด (Dokdo) หรือญี่ปุ่นเรียกหมู่เกาะทาเคชิมะ (Takeshima) ญี่ปุ่นขอให้เรื่องดังกล่าวขึ้นศาลยุติธรรมระหว่างประเทศแต่เกาหลีใต้ปฏิเสธเพราะครอบครองดินแดนอยู่ดังนั้นการขึ้นศาลยุติธรรมระหว่างประเทศจึงขึ้นอยู่กับว่าใครได้เปรียบในช่วงเวลานั้น เพราะประเทศที่ครอบครองดินแดนอยู่ไม่มี ความจำเป็นต้องเสี่ยงไปต่อสู่ในศาลยุติธรรมระหว่างประเทศที่น่าสนใจคือหลักฐานเพิ่มเติมต่างๆ ที่ทั้งสองฝ่ายจะนำมาหักล้างกันนั้น ศาลจะตัดสินอย่างไรในแง่กฎหมายระหว่างประเทศ กรณีข้อพิพาทเขตแดนมีอยู่สองประเด็นเท่านั้นว่า จะยึดเหตุผลทางประวัติศาสตร์ หรือเหตุผลทางกฎหมายระหว่าง

ประเทศ (ไชยวัฒน์, 2549) เหมือนกับกรณีที่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศพิจารณาข้อพิพาทเขตแดนเขาพระวิหารระหว่างไทยกับกัมพูชา การขึ้นศาลยุติธรรมระหว่างประเทศมีความเสี่ยง ถ้าศาลตัดสินแล้วไม่ทำตามก็จะมีปัญหา เพราะฉะนั้นทั้งสองฝ่ายถ้าฝ่ายใดไม่แน่ใจก็จะไม่ไปขึ้นศาล ผิดกับกรณีประเทศเพื่อนบ้านของเราอย่างประเทศสิงคโปร์กับมาเลเซีย และมาเลเซียกับอินโดนีเซียที่ตัดสินใจไปขึ้นศาลยุติธรรมระหว่างประเทศเลย พอศาลตัดสินก็หมดเรื่องหมดราว ไม่ปล่อยให้เป็นการระคายเคืองของคนรุ่นหลัง

3. ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างจีนและญี่ปุ่น

ปัจจัยที่ช่วยลดความเสี่ยงไม่ให้เกิดสงครามระหว่างสองประเทศ คือการพึ่งพากันในทางเศรษฐกิจ ถ้าดูตัวเลขการค้าของทั้งสองประเทศ พบว่าอุตสาหกรรมจีนต้องการชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ ที่นำเข้าจากญี่ปุ่นมาประกอบสินค้า อย่างเช่นโทรศัพท์มือถือ แท็บเล็ต ฯลฯ ตัวอย่างเช่น บริษัทไอโฟนของประเทศสหรัฐอเมริกาได้ว่าจ้างบริษัทไต้หวันให้เป็นผู้ผลิตตัวเครื่อง และบริษัทไต้หวันได้มาจ้างจีนอีกต่อหนึ่ง โดยขั้นตอนการประกอบตัวสินค้าอยู่ในประเทศจีน กองทุนการเงินระหว่างประเทศระบุว่า การส่งออกของจีนที่เพิ่มขึ้นทุกร้อยละ 1 จีนต้องนำเข้าจากญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.2 ดังนั้นหากจีนต้องการให้เศรษฐกิจเติบโต ก็ต้องพึ่งการนำเข้าชิ้นส่วนจากญี่ปุ่นด้วย (Katz, 2013)

หนังสือพิมพ์ *China Daily* ซึ่งเป็นเสมือนกระบอกเสียงของรัฐบาลจีนกล่าวอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เมื่อสองปีที่แล้วตอนที่เกิดความตึงเครียดเรื่องข้อพิพาทดินแดนระหว่างสองประเทศ ว่าจีนไม่ควรบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นอย่างหลับทูลัทธิ โดยเอาแต่อารมณ์เพราะจะทำลายผลประโยชน์ กระทบกระเทือนต่ออุตสาหกรรมและการส่งออกของจีนเองด้วย ในที่สุด

จะทำให้เกิดปัญหาการว่างงานในจีน เพราะฉะนั้นจีนเองก็พึ่งญี่ปุ่น ในอีกด้านหนึ่งญี่ปุ่นเองก็พึ่งพาจีนเช่นเดียวกัน เศรษฐกิจญี่ปุ่นจะฟื้นตัวได้ก็ต้องอาศัยตลาดจีน ที่ญี่ปุ่นเข้าไปลงทุนเป็นอันดับต้นๆ เพราะฉะนั้นทั้งสองฝ่ายจะมีปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวหน่วงรั้ง (Katz, 2013)

ส่วนปัจจัยชาตินิยมภายในประเทศของทั้งสองฝ่าย ถือเป็นท่าทีที่ผู้นำมีอาจอยู่เฉยได้ ผู้นำจึงอาจต้องใช้โวหารให้เหมือนกับว่ายอมไม่ได้ ถอยไม่ได้ทั้งสองฝ่าย (ไชยวัฒน์, 2550) แต่บางครั้งยั้วกันไปมากก็มีเหตุการณ์ไม่คาดคิดเกิดขึ้นตัวอย่างเช่น เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2556 ญี่ปุ่นจับได้ว่ากองเรือจีนลือกเป้าหมายเรดาร์ เตรียมยิงใส่กองเรือของญี่ปุ่น บริเวณเกาะเซนกากุเหตุที่ญี่ปุ่นรู้เพราะว่ามีเทคโนโลยีขั้นสูง รู้ได้ว่าใครกำลังส่องเล็งยิงอยู่ จีนปฏิเสธในตอนแรกแต่ในที่สุดก็ยอมรับ แต่บอกว่าคนที่สั่งยังไม่ใช่คนที่อยู่ในเรือ แต่นี้หมายความว่าทั้งสองประเทศตระหนักดีว่าอุบัติเหตุอาจเป็นชนวนของการเกิดสงครามได้

จีนเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้วอ่อนแอจนญี่ปุ่นรุกรานได้ง่าย แต่ตอนนี้จีนแข็งแกร่งยากเกินกว่าที่ญี่ปุ่นจะรุกรานถึงแม้จะอยากไปทำสงครามกับจีน แต่ก็ตระหนักถึงการตอบโต้จากจีนและความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับญี่ปุ่นเอง อย่างที่กล่าวไปในตอนต้นแล้วว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่จีนและญี่ปุ่นต่างก็เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการทหารพร้อมๆ กัน (ไชยวัฒน์, 2548) สิ่งนี้กลับเป็นผลดีมากกว่าที่จะให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแข็งแกร่งหรืออ่อนแอกว่ากัน ซึ่งจะช่วยให้อีกฝ่ายหนึ่งคุกคามอีกฝ่ายหนึ่งทั้งญี่ปุ่นและจีนเคยกล่าววาทะภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกมีขนาดใหญ่เพียงพอที่ทั้งสองประเทศจะแสวงหาประโยชน์ได้โดยไม่ต้องทำสงครามแย่งชิงกัน

4. ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น

เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 จีนได้ประกาศเขตแสดงตนเพื่อป้องกันภัยทางอากาศ (Air Defense Identification Zone หรือ ADIZ) ใหม่เหนือทะเลจีนตะวันออก กำหนดให้เครื่องบินทุกลำที่บินผ่านต้องรายงานแผนการบิน แจ้งสัญชาติและติดต่อวิทยุสองทางแก่ทางการจีน ใครฝ่าฝืนอาจเจอมาตรการป้องกันตัวเองฉุกเฉินของจีน ซึ่งอาจหมายถึงการส่งเครื่องบินขึ้นสกัด ซึ่งทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านอย่างมากจากหลายประเทศ โดยเฉพาะญี่ปุ่นเพราะการขยายเขตน่านฟ้าเพิ่มเติมออกไปครอบคลุมพื้นที่เหนือหมู่เกาะเซนกากุที่ญี่ปุ่นและจีนมีข้อพิพาทกันอยู่

มาตรการ ADIZ นี้ไม่ใช่เรื่องใหม่และไม่ใช่เป็นการคิดค้นของจีน สหรัฐอเมริกาเริ่มใช้มาก่อนแล้วในปี พ.ศ. 2494 (ค.ศ. 1951) ในช่วงสงครามเย็น โดยไม่มีกฎหมายระหว่างประเทศรองรับ ซึ่งหมายถึงไม่มีกติการะหว่างประเทศทำขึ้นมาเองตามอำเภอใจ แต่ประเด็นคือมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นโซนกันชนก่อนที่จะเข้าถึงเขตแดนของตนเองจริงๆ เป็นการประกาศว่าประเทศหนึ่งควรมีสถานที่ที่จะรับรู้หากมีเครื่องบินมุ่งหน้าเข้ามาใกล้เขตแดนตน เพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิด ซึ่งในระหว่างสงครามเกาหลี สหรัฐอเมริกาก็ได้สนับสนุนให้เกาหลีได้ประกาศใช้ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2512 (ค.ศ. 1969) ญี่ปุ่นก็เริ่มใช้มาตรการนี้บ้างแต่ไม่เป็นที่ยอมรับจากรัสเซียและจีน ในปีพ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) และปี พ.ศ. 2513 (ค.ศ. 2010) ญี่ปุ่นก็ประกาศขยาย ADIZ แต่ฝ่ายเดียวอีก และล่าสุดหลังจากที่จีนประกาศใช้ ADIZ เพียง 3 สัปดาห์เกาหลีใต้ก็ประกาศขยายเขต ADIZ ของตนแต่ฝ่ายเดียวอีกครั้ง ดังนั้นการที่จีนจะทำบ้างจึงไม่ใช่สิ่งที่ประเทศเพื่อนบ้านน่าจะประหลาดใจ

สหรัฐอเมริกาได้ทำทนายจีนด้วยการส่งเครื่องบิน B-52 สองลำเข้าทะลวงเขต ADIZ ตั้งแต่รัฐบาลจีนประกาศขยายเขตน่านฟ้าออกไปแล้ว โดยไม่แจ้งล่วงหน้า แต่ทางการจีนก็ไม่ได้ตอบโต้ สหรัฐอเมริกาก็รู้ว่าไม่ควรทำทนายจีนมากนัก เรื่องชาตินิยมเป็นเรื่องอ่อนไหวขณะเดียวกันสหรัฐอเมริกาก็แจ้งเครื่องบินพาณิชย์ขอให้ทำตามที่จีนแนะนำ สายการบินพาณิชย์อย่างสายการบินไทยและสิงคโปร์แอร์ไลน์ก็ปฏิบัติตามคำประกาศของจีนแต่เรื่องนี้ไม่มีฐานะทางกฎหมายระหว่างประเทศ

สหรัฐอเมริกากับญี่ปุ่นมีสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันว่า หากญี่ปุ่นถูกต่างชาติรุกราน สหรัฐอเมริกามีพันธะที่จะต้องช่วยญี่ปุ่นป้องกันประเทศ สำหรับกรณีความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นกับจีนในตอนนี้ สหรัฐอเมริกาประกาศยืนยันหลายรอบแล้วว่า จะวางตัวเป็นกลาง แต่หากเกิดปะทะกันหรือจีนเกิดโจมตี ญี่ปุ่นก่อนสหรัฐต้องมาช่วยเหลือญี่ปุ่น เนื่องจากญี่ปุ่นครอบครองดินแดนหมู่เกาะเซนคาคุนี้อยู่ แม้จะยังไม่ได้ขอยุติว่าสุดท้ายแล้วกรรมสิทธิ์เป็นของใครก็ตาม

5. ความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียน ญี่ปุ่นและจีน

เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2556 ในการประชุมสุดยอดอาเซียน-ญี่ปุ่นเพื่อฉลองครบรอบ 40 ปีของความสัมพันธ์อาเซียน-ญี่ปุ่น ก็มีแถลงการณ์เกี่ยวกับการประกาศเขตแสดงตนเพื่อป้องกันภัยทางอากาศ (ADIZ) นี้ว่าควรมีจุดยืนอย่างไร ญี่ปุ่นต้องการให้อาเซียนประนามการกระทำของจีนแต่อาเซียนให้ความเห็นในเชิงหลักการว่าอยากให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการด้านเสรีภาพในการเดินทางทางทะเลและการบินผ่านน่านฟ้าอาเซียนเองต้องการจะเป็นมิตรกับทั้งสองประเทศเพราะได้ประโยชน์จากทั้งจีนและญี่ปุ่น

กรณีของญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกที่นายกรัฐมนตรีนายชินโซ อาเบะเดินทางไปเยือนประเทศอาเซียนครบทั้งสิบประเทศ เพื่อแสวงหาแนวร่วม สืบเนื่องจากท่าทีเชิงรุกของจีนและญี่ปุ่นเองก็มีปัญหาการเมืองภายในประเทศนานกว่า 7-8 ปีที่ผ่านมา มีนายกรัฐมนตรี 7-8 คน ทำให้อิทธิพลของญี่ปุ่นในภูมิภาคนี้ลดน้อยลงในสายตาของทุกประเทศในภูมิภาค และเศรษฐกิจของญี่ปุ่นก็ซบเซาต่อเนื่องยาวนาน จึงทำให้สูญเสียอิทธิพลในภูมิภาคไปพอสมควรในฐานะประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ที่ประเทศในภูมิภาคนี้เคยต้องพึ่งพิงญี่ปุ่น แต่ตอนนี้จีนเข้าไปลงทุนในประเทศแถบกลุ่มแม่น้ำโขงพบว่าญี่ปุ่นกับจีนต่างแข่งกันที่จะเอาใจประเทศต่างๆ ในภูมิภาคนี้

ต่อคำถามที่ว่าประเทศในภูมิภาคอาเซียนควรมีท่าทีอย่างไรระหว่างจีนกับญี่ปุ่น คำตอบคือคงต้องผูกมิตรกับทั้งสองประเทศ และตอบรับไมตรีที่ดีจากทั้งสองฝ่าย ซึ่งน่าจะเพิ่มขึ้นสืบเนื่องจากความพยายามในการหาแนวร่วม แต่ถ้าหากเกิดการสู้รบระหว่างจีนและญี่ปุ่นขึ้นจริง ประเทศในอาเซียนคงทำอะไรไม่ได้มากไปกว่าการออกความเห็นในเชิงหลักการในทำนองว่า “มีความกังวลเกี่ยวกับสถานการณ์ความตึงเครียด และต้องการให้ทุกฝ่ายยุติข้อขัดแย้งอย่างสันติ เป็นไปตามหลักการของกฎหมายระหว่างประเทศ เพื่อสันติภาพของภูมิภาคนี้”

โลกปัจจุบันไม่ได้แตกต่างไปจากที่ผ่านมา มากนัก ในแง่ที่ประเทศมหาอำนาจไม่ว่าประเทศไหนต่างต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากการก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจของตัวเอง ความจริงจีนเป็นประเทศที่ใหญ่ที่สุดในโลกกว่า 1,800 ปี ฉะนั้นการผงาดขึ้นมาของจีนไม่ใช่เรื่องใหม่ (ไชยวัฒน์, 2549) แต่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว อย่างไรก็ตามก็ดีขึ้นเห็น ว่าจีนไม่ควรแสดงความเห็นแก่ตัวในสายตาของชาวโลกสำหรับประเทศไทยเองก็ต้องมีความละเอียดอ่อนในการดำเนินวิเทศนโยบายต่อประเทศทั้งหลายด้วยการ

ถ่วงดุลแห่งอำนาจให้ถูกต้อง และไม่เพิกเฉยพล้ำโดย การสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเทศมหาอำนาจใด ก็ไม่ควรไปกระทบกระเทือนกับประเทศมหาอำนาจอื่น อันนี้อยู่ที่ศิลปะของผู้นำไทย ซึ่งบรรพบุรุษของเราที่ผ่านมานั้นอดที่รักษาเอกราชไว้ได้ ก็เพราะความสามารถในการผ่อนปรนอ่อนตามเมื่อถึงคราวจำเป็น เราไม่สามารถหยุดยั้งประเทศมหาอำนาจที่จะเข้ามาแข่งขันช่วงชิงอิทธิพลและอำนาจได้ เราเหมือนกับลอยเรืออยู่กลางทะเล ไม่สามารถจะกำหนดทิศทางลมได้ แต่สามารถปรับเรือให้ผ่านไปจนถึงฝั่งเป้าหมายได้ อันนี้เป็นหลักที่ควรยึดถือ

หากดูตัวเลขความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจระหว่างไทยกับจีน และไทยกับญี่ปุ่นในตอนนี้อยู่พบว่าประโยชน์ที่ประเทศไทยได้จากทั้งสองประเทศนี้ไม่ต่างกันและแยกจากกันไม่ได้ เราควรตอบสนองท่าที่เป็นมิตรของจีนอย่างอบอุ่น ขณะเดียวกันเราต้องไม่ลืมที่จะมีนโยบายต่อญี่ปุ่นอย่างชาญฉลาด เพราะว่าการลงทุนและเทคโนโลยีของญี่ปุ่นมีความสำคัญต่อความร่วมมือกับเรา แม้แต่ประเทศกัมพูชาที่ถูกมองว่าใกล้ชิดกับจีนเพราะว่าจีนไปลงทุนไปให้ความช่วยเหลือแบบไม่มีข้อผูกมัดมากมายนายกรัฐมนตรีสุนเซนเกะก็เพิ่งทำข้อตกลงเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับญี่ปุ่นเมื่อเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2556 เป็นตัวอย่างให้เห็นว่าประเทศอาเซียนแทบทุกประเทศ มีท่าทีกับยักษ์ใหญ่ประเทศเพื่อนบ้านอย่างไร

ที่จริงแล้วจะเห็นได้ว่าจีนให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศในภูมิภาคอาเซียนมากกว่าญี่ปุ่น ตัวอย่าง

เช่นเมื่อเกิดมหาอุทกภัยครั้งใหญ่ในประเทศไทยราวสองปีก่อน ประเทศที่ให้ความช่วยเหลือมากที่สุดคือจีน และเรื่องปัญหาโครงการจำนำข้าวของไทย จีนก็รู้ดีว่ารัฐบาลไทยประสบปัญหาหนัก นายกรัฐมนตรีจีนจึงเสนอซื้อข้าวจากไทยเพิ่มขึ้นจากที่เคยตกลงไว้ใน MOU ซึ่งมีคณวิพากษ์วิจารณ์ว่าจริงบ้างไม่จริงบ้างการที่จีนให้ความช่วยเหลือเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าไม่หวังประโยชน์อะไร แต่เป็นการหวังผลในระยะยาว อย่างน้อยก็ทำให้คนไทยรับรู้ว่าเป็นมิตรกับเราเหลือเกิน ดังนั้นญี่ปุ่นจึงต้องแข่งกับจีนในเรื่องการให้ความช่วยเหลือเช่นกัน

6. มรดกทางประวัติศาสตร์ของบทบาททางการทหารของญี่ปุ่นในภูมิภาค และการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตราที่ 9

การที่นายกรัฐมนตรีนายชินโซ อาเบะของญี่ปุ่น เดินทางไปสักการะศาลเจ้ายาสุคุนิ¹⁸ ในกรุงโตเกียวเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 หลังจากดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 ครบหนึ่งปี ได้พยายามบอกทูตทั่วโลกของญี่ปุ่นให้ช่วยชี้แจงว่าการที่เขาเดินทางไปสักการะศาลเจ้ายาสุคุนินั้นไม่ได้มีเจตนาที่จะไปย่ำยีจิตใจของผู้คนชาวเอเชียที่ถูกญี่ปุ่นรุกรานในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา แต่ต้องไปเพื่อให้เป็นเครื่องเตือนสติว่าญี่ปุ่นจะไม่กระทำเช่นนี้อีก

สหรัฐอเมริกาได้บอกให้ผู้นำญี่ปุ่นยุติการไปสักการะศาลเจ้าแห่งนี้ เพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อนล้ำนกษัตริย์โตเกียวโตเคยมาถามความเห็นผู้เขียนเกี่ยวกับ

¹⁸ ศาลเจ้ายาสุคุนิ (Yasukuni Shrine) สร้างขึ้นในสมัยจักรพรรดิเมจิในปี พ.ศ. 2412 ตามลัทธิชินโต เพื่อเป็นที่รำลึกถึงดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์สงครามต่างๆ รวมทั้งใช้เป็นที่สถิตให้แก่เหล่าดวงวิญญาณของทหารญี่ปุ่น ที่เสียชีวิตในสงครามโลกครั้งที่ 2 กว่า 2.5 ล้านคนด้วย แต่ในปี พ.ศ. 2521 รัฐบาลญี่ปุ่นได้นำป้ายชื่อทหารที่ถูกตัดสินให้เป็นอาชญากรสงครามระดับ A กว่า 14 คน ซึ่งมีนายพลอิเซกิ โตโจ นายกรัฐมนตรีในสมัยสงครามซึ่งเป็นผู้บัญชาการกองทัพบกญี่ปุ่น (ถูกประหารชีวิตในปี พ.ศ. 2491) มารวมไว้ในศาลเจ้าแห่งนี้ด้วย ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองมีชาวจีนเสียชีวิตประมาณ 30 ล้านคน ดังนั้นการที่นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นเดินทางไปสักการะศาลเจ้ายาสุคุนิ จึงเท่ากับการเคารพดวงวิญญาณของอาชญากรสงครามที่ฆ่าคนเอเชียไปหลายสิบล้านคน

เรื่องนี้ว่า ญี่ปุ่นกับจีนควรจะแก้ไขประวัติศาสตร์อย่างไร ผู้เขียนให้ความเห็นว่าญี่ปุ่นควรขอโทษเพราะทุกประเทศทำผิดพลาดกันได้ อย่างกรณีสงครามนankingหรือที่เรียกว่าการสังหารหมู่หนานกิง (Nanking Massacre) ญี่ปุ่นไม่ควรแก้ต่างในเรื่องจำนวนผู้เสียชีวิต (ไชยวัฒน์, 2548) เพราะการที่ญี่ปุ่นไปฆ่าคนของเขาถือเป็นเรื่องผิดอยู่แล้ว ปัญหาไม่ได้อยู่ที่จำนวน

ญี่ปุ่นควรเอาอย่างนาซีเยอรมัน พอหลังสงครามผู้นำเยอรมนีไม่เคยมาระลึกถึงนาซีเยอรมันให้เป็นที่สะเทือนใจของคนอื่นอีกเลยแต่ที่ญี่ปุ่นมักจะมีการเมืองและบุคคลสำคัญจำนวนหนึ่ง ออกมาแสดงความคิดเห็นหรือมีบทบาทในทางที่กระตุ้นความโกรธแค้นทางประวัติศาสตร์ของจีนและเกาหลีได้อยู่เป็นระยะเช่นเมื่อปี พ.ศ. 2556 นายกเทศมนตรีนครนาโกย่า ออกมาบอกว่าการสังหารหมู่หนานกิงไม่เคยเกิดขึ้นจึงไม่ใช่เรื่องเกินความคาดหมายที่จีนกับประเทศเพื่อนบ้านต่างแสดงความไม่พอใจและมองว่าญี่ปุ่นไม่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะชักชวนประเทศอื่นให้เคารพในเรื่องสิทธิมนุษยชนเพราะญี่ปุ่นเองยังไม่สำนึกถึงความผิดในอดีตเลย

ญี่ปุ่นมีโอกาสหลายครั้งที่จะให้เรื่องนี้จบไป เช่น ในปี พ.ศ. 2538 ในวาระครบรอบ 50 ปีการยุติสงครามโลกครั้งที่สองอดีตนายกรัฐมนตรีโตะมิชิ มูรายามา นายกรัฐมนตรีคนที่นิยมแนวคิดสังคมนิยม ซึ่งเป็นหัวหน้าและเป็นผู้ประณามเผด็จการสงครามโลกครั้งที่สอง กล่าวอย่างชัดเจนว่า “ญี่ปุ่นไม่ควรลืมว่าได้สร้างความเสียหายใหญ่หลวง และทุกชั่วพริบตาต่อประชาชนในหลายประเทศ โดยเฉพาะในประเทศเอเชีย ผ่านความก้าวร้าวและการยึดอาณานิคม.....ญี่ปุ่นมีภารกิจที่จะต้อง

ถ่ายทอดความน่าสะพรึงกลัวของสงครามสู่คนรุ่นหลัง เพื่อที่เราจะไม่ซ้ำรอยความผิดพลาดในประวัติศาสตร์ ญี่ปุ่นจะต้องกำจัดลัทธิชาตินิยมवाद ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ เป็นสมาชิกประชาคมโลกที่มีความรับผิดชอบ และผลักดันหลักการแห่งสันติภาพและประชาธิปไตย” (ไชยวัฒน์, 2548) ญี่ปุ่นควรยึดถือแถลงการณ์นี้เป็นเกณฑ์อย่างเคร่งครัด

ประเด็นที่ญี่ปุ่นพยายามยกขึ้นมาแก้ต่างเสมอคือภาวะสองมาตรฐานในการวิจารณ์การทำสงคราม ุกรานประเทศในภูมิภาคนี้ระหว่างประเทศตะวันตกและญี่ปุ่น เนื่องจากประเทศตะวันตกเองก็ทำสงครามย่ำยีหลายประเทศในภูมิภาค แต่กลับไม่ถูกวิจารณ์เช่นเดียวกับที่ญี่ปุ่นโดนอยู่เสมอ นอกจากนั้นญี่ปุ่นให้เหตุผลในการไปการะศาลเจ้าว่าเป็นการเคารพต่อทหารญี่ปุ่นที่ไปทำสงครามเพื่อชาติ ไม่ได้หมายความว่าไปเพื่อย่ำยีจิตใจผู้อื่น แต่เนื่องจากประเทศเพื่อนบ้านไม่ยอมรับในการกระทำดังกล่าว ดังนั้นญี่ปุ่นจึงควรใส่ใจในประเด็นนี้และรำลึกถึงผู้เสียชีวิตเพื่อชาติด้วยการแสดงออกอย่างอื่น ศาลเจ้ายาสุคุนิมีสัญลักษณ์ของการระลึกถึงดวงวิญญาณอาชญากรสงครามที่ถูกตัดสินประหารชีวิตหลังสงครามแต่ผู้นำญี่ปุ่นเกือบทุกยุคทุกสมัยแม้แต่ นายอาเบะเอง ก็ต้องการแสดงให้สังคมญี่ปุ่นเห็นถึงความกล้าหาญที่จะแสดงความรักชาติด้วยการไปการะดวงวิญญาณของทหารอันที่จริงญี่ปุ่นควรจะเลิกประเด็นนี้ไปเสีย เพราะกลายเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ประเทศเพื่อนบ้านใช้โจมตีอยู่เนืองๆ

อีกเรื่องหนึ่งคือญี่ปุ่นจะแก้รัฐธรรมนูญมาตราที่ 9 อย่างไร ในอดีตที่ผ่านมานโยบายความมั่นคงระหว่างประเทศของญี่ปุ่นจะอิงกับการตีความมาตราที่ 9 ของรัฐธรรมนูญ¹⁹ ความรุนแรงของข้อพิพาทการอ้างสิทธิในหมู่เกาะเซนกากากับจีน การคุกคาม

¹⁹ รัฐธรรมนูญมาตราที่ 9 ห้ามการทำสงครามและห้ามการแก้ไขข้อพิพาทด้วยกำลังทหาร รวมทั้งห้ามมีกองทัพ แต่ญี่ปุ่นมีกองกำลังป้องกันประเทศ (Self Defence Force: SDF) ที่มีศักยภาพทางการทหารไม่ต่างอะไรกับกองทัพในความหมายทั่วไป (ไชยวัฒน์, 2548)

ด้วยอาวุธนิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือในปี พ.ศ. 2556 ที่ผ่านมา รวมทั้งท่าทีของสหรัฐอเมริกาที่เกรงใจจีนมากขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัฐบาลพรรคแอลพีดีของนายกรัฐมนตรีนาฮิชิ อาเบะ เชื่อว่าญี่ปุ่นไม่สามารถยึดติดอยู่กับนโยบายความมั่นคงแบบเดิมได้อีกต่อไป ญี่ปุ่นจำเป็นต้องมีท่าทีในเชิงรุกมากขึ้น

พวกอนุรักษนิยมของญี่ปุ่นมักอ้างว่ารัฐธรรมนูญหลังสงครามโลกครั้งที่สองของสหรัฐอเมริกาคือผู้ร่างให้และใช้จนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง แม้แต่มาตราเดียว (เจอร์ลัด, 2539) ผู้เขียนเห็นว่ารัฐธรรมนูญมาตราที่ 9 ไม่ควรแก้ไข เพราะประการแรกตอนนี้ญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจทางทหารอยู่แล้ว ในเอเชียแม้แต่จีนก็อาจสู้ญี่ปุ่นไม่ได้หากจีนไม่ใช้อาวุธนิวเคลียร์ เพราะญี่ปุ่นพัฒนาอาวุธที่ทันสมัยมานาน แม้ปัจจุบันญี่ปุ่นยังไม่มีอาวุธนิวเคลียร์ก็ตาม ประการที่สองประเทศญี่ปุ่นเป็นสมาชิกของสหประชาชาติ ดังนั้นทุกประเทศมีสิทธิในการป้องกันประเทศด้วยตนเอง หรือร่วมกับประเทศอื่นได้อยู่แล้วหมายความว่าถ้าพรั้งนี้มีสงครามที่คาบสมุทรเกาหลี ไม่ว่าใครรุกรานก็แล้วแต่ ประเทศอื่นก็สามารถไปร่วมป้องกันประเทศที่ถูกรุกราน และช่วยขับไล่คนรุกรานออกไปได้

แต่เนื่องจากญี่ปุ่นตีความว่ารัฐธรรมนูญมาตราที่ 9 จำกัดบทบาทของทหารญี่ปุ่น ให้มีไว้เพื่อป้องกันเฉพาะภายในประเทศเท่านั้น จะมีบ้างบางครั้งก็ส่งทหารไปยังมหาสมุทรอินเดีย เพื่อไปร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านการก่อการร้ายในตะวันออกกลางซึ่งเป็นไปตามกฎหมายชั่วคราวรัฐบาลญี่ปุ่นที่ผ่านมามีความเห็นว่าถ้าพรั้งนี้เกิดสงครามที่คาบสมุทรเกาหลี ญี่ปุ่นจะไปร่วมรบกับสหรัฐอเมริกาไม่ได้ และหากมีใครมารุกรานญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกาก็มีพันธะที่จะต้องมาช่วยเหลือญี่ปุ่นป้องกันประเทศ แต่ญี่ปุ่นจะไม่ช่วยสหรัฐรบนอกประเทศไม่ได้ จึงเป็นเหตุผลที่ต้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้มีความชัดเจนในสิทธิของญี่ปุ่น ที่จะสามารถออกไปรบนอกประเทศ

เพื่อป้องกันตนเองหรือป้องกันประเทศอื่นร่วมกับนานาชาติได้ (ไชยวัฒน์, 2548)

อย่างไรก็ตาม นายอาเบะได้แต่งตั้งอภิศักกฤษฏีกาคนใหม่ ซึ่งเป็นผู้ที่ต้องการตีความให้ญี่ปุ่นมีสิทธิที่จะป้องกันตนเองร่วมกับประเทศอื่น คือใช้กำลังทหารช่วยปกป้องพันธมิตรได้ แม้ว่าญี่ปุ่นไม่ได้ถูกโจมตีโดยตรงก็ตาม แต่ตามรัฐธรรมนูญแล้วไม่อนุญาต ประเด็นอยู่ที่ว่ารัฐธรรมนูญไม่ได้เขียนด้วยมือของคนญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกาเป็นคนเขียน ถึงเวลาที่คนญี่ปุ่นจะต้องเขียนด้วยมือของตนเอง (เจอร์ลัด, 2539) เป็นสิ่งที่กลุ่มอนุรักษนิยมของอาเบะตีความว่า จะต้องแก้ไขรัฐธรรมนูญ ทำให้นานาชาติตื่นตระหนก และเป็นกังวลว่าญี่ปุ่นจะฮึกเหิมขึ้นมาย้อนกลับไปหาลัทธิทหารนิยมเป็นการไปปลุกประเทศเพื่อนบ้านที่เคยถูกญี่ปุ่นรุกรานให้มีปฏิกิริยาเปล่า ๆ

แต่ถึงอย่างไรการแก้ไขรัฐธรรมนูญไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องใช้เสียงสองในสามของรัฐสภา และจะต้องขอประชามติจากประชาชน(National Referendum) เสียงข้างมากอีกด้วย ซึ่งปัจจุบันถึงแม้ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอาจจะเห็นด้วย แต่หากไปถามคนญี่ปุ่นทั่วไปคนที่ไม่อยากให้แก้รัฐธรรมนูญมีมากกว่า แต่ในสมัยอาเบะรู้สึกคนญี่ปุ่นฮึกเหิมกันมาก เพราะผู้นำอาเบะจะแก้แค่ช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาเนื่องจากเศรษฐกิจของญี่ปุ่นมีปัญหา คนญี่ปุ่นตอนนี้เป็นห่วงเรื่องปากท้องมากกว่าที่จะไปแสดงอิทธิพลนอกประเทศ

7. บทสรุป

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาถือเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่จีนและญี่ปุ่นต่างก็เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการทหารพร้อม ๆ กัน เสถียรภาพและสันติภาพในภูมิภาคจึงขึ้นอยู่กับสองประเทศนี้ ข้อพิพาททางดินแดนในทะเลจีนตะวันออกอาจเป็นชนวนให้เกิดความตึงเครียดจนอาจถึงขั้นทำสงครามระหว่าง

กันได้ผู้นำทั้งสองประเทศต่างไม่ยอมอ่อนข้อ ส่วนหนึ่งเพราะแรงกดดันภายในประเทศที่ต่างฝ่ายต่างได้รับ (Arai, Goto, and Wang, 2013) อย่างไรก็ตาม สงครามระหว่างมหาอำนาจเอเชียทั้งสองคงจะไม่เกิดขึ้น ทั้งจีนและญี่ปุ่นขัดแย้งกันเพื่อรักษาสถานะของประเทศตนเท่านั้น ปัจจัยที่ช่วยหลีกเลี่ยงสงครามได้ คือ การพึ่งพากันในทางเศรษฐกิจ

สำหรับประเทศไทยนั้นได้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากทั้งสองประเทศไม่ต่างกัน ทั้งด้านการค้าและการลงทุนจึงต้องมีความละเอียดอ่อนในการดำเนินวิเทศนโยบายต่อประเทศทั้งสองหรือมหาอำนาจอื่นใด โดยการสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเทศมหาอำนาจใด ก็ไม่ควรกระทบกระเทือนกับประเทศมหาอำนาจอื่น

บรรณานุกรม

เจอร์ลัด แอล. เคอร์ติส เขียน ประเสริฐ จิตติวัฒน์พงศ์ และไชยวัฒน์ คำชู แปล. (2539). *การเมืองแบบญี่ปุ่น (Japanese Way of Politics)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไชยวัฒน์ คำชู. (2548). *จีน-ญี่ปุ่น ประวัติศาสตร์เบื้องหลังความขัดแย้งของสองมหาอำนาจและนัยต่อภูมิภาคเอเชียในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ : Openbooks.

ไชยวัฒน์ คำชู. (2549). *นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น : ความต่อเนื่องและความเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไชยวัฒน์ คำชู. (2550). *ระบบเศรษฐกิจการเมืองญี่ปุ่น: ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่อง*. กรุงเทพฯ: โครงการสันติไมตรี ไทย-ญี่ปุ่น.

สุรัช ศิริไกร. (2557). *ชนวนความขัดแย้งของจีนและญี่ปุ่นจากสงครามโลกครั้งที่สองสู่ข้อพิพาทหมู่เกาะเตียวหวี*. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา* ปีที่ 31 ฉบับที่ 2.

Arai, T., Goto, S., and Wang, Z. (eds.)(2013). *Clash of national identities: China, Japan, and the East Chinese Sea territorial dispute*. Washington D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars.

Katz, Richard. (2013). *Mutual assured production: Why trade will limit conflict between China and Japan*. *Foreign Affairs* (July/August): 18-24.